

צילומים: אבי בן מוחה

חידושים בחקר ים כינרת

המחלקה ללימודי ארץ ישראל ומכון כינרת לארכיאולוגיה גלילית במכללה האקדמית כנרת, יזמו והפיקו כנס יחיד ומיוחד במינו, שעסק בעדויות הארכיאולוגיות וההיסטוריות של המאפיינים האתנו-דתיים של אגן הכינרת, כפי שעולה מהמחקר בשנים האחרונות.

הכנס הופנה בעיקר לקהל מורי הדרך בארץ העוסקים במעשה יום-יום, בהובלת תיירים והדרכתם סביב הכינרת, ואשר זקוקים למידע

מרדכי אביעם*

חדש בנושאים אלו כדי להעמיק את הידע שלהם ושל המודרכים על ידם.

יוזמת הכנס שנקרא 'חידושים בחקר ים כינרת', הגיעה מהגב' יסכה הרני, חוקרת נצרות, העוסקת רבות בקידום מערכות היחסים בין העדות הנוצריות לקהל מורי הדרך בישראל, כמו גם בהעמקת הידע אודות תולדות הנצרות בארץ הקודש. פנייתה של הרני אל המחלקה ללימודי א"י ומכון כינרת לארכיאולוגיה גלילית הייתה במטרה לנסות ולבנות יום עיון ברמה אקדמית, שבו יוצגו לקהל מורי הדרך החידושים האחרונים במחקר האתרים שסביב הכינרת, יהודים ונוצרים, באופן מרוכז.

לכנס שנערך בבית גבריאל, הגיעו למעלה מ-250 איש ואשה, מרביתם מורי דרך מרחבי הארץ, שהאזינו לדברי הפתיחה של הרני ולחמש הרצאות מפי חוקרים שונים. במאמר זה נביא את תמצית ההרצאות שנישאו בכנס כמו גם כמה מתגובות הנוכחים. לאור ההצלחה, נראה כי עם התקדמות המחקרים ב'סובב כינרת' יהיה צורך בעוד כמה שנים לערוך כנס המשך ולהוסיף לעדכן את מורי הדרך.

את הכנס פתח ד"ר ראובן גפני, ראש המחלקה ללימודי א"י בכנרת. לדבריו, הנושאים שידונו היום הם רלוונטיים ביותר בעיקר בהנגשת המחקר לציבור המטיילים, הצליינים והמבקרים. החיבור בין המוסד האקדמי לציבור הרחב, חשוב למכללה לאורך כל הדרך. המחלקה ללימודי א"י שמחה שהיא נמצאת במרחב היפה והעשיר בתכנים של הכינרת. זהו גם אתגר גדול להתמודד עם העושר הגדול של האתגרים המחקריים. עד כמה ניתן לחדש במחקר על האתרים האלו? מסתבר שכל חפירה חדשה מביאה אתה ידע חדש ושאלות חדשות של תודעה ואיך נתפש אז הנוף בעיני האנשים שחיו אז באזור. יש לנו דרכים חדשות בלימוד העבר ודרכים אלו משמשות אותנו במחקרים הנוכחיים. בדברי פתיחתה אמרה הרני כי הפעילות הארכיאולוגית סביב הכינרת ממפה מחדש את המרקם

* פרופ' מרדכי אביעם,

מרצה בכיר במחלקה

ללימודי א"י במכללה

האקדמית כנרת וחבר

ב"מכון כנרת לארכיאולוגיה

גלילית"

האתנארכיאולוגי של המרחב המקודש הזה. ארכיאולוגים והיסטוריונים ממשיכים לחקור ולחפור סביב הכינרת ומביאים גישות חדשות וזיהויים חדשים. אלו, מעניינים מאוד לא רק את עולם המחקר העוסק בישוע וההיסטורי או התיאולוגי, אלא גם את המתעניינים ברחבי העולם, וכך גם את אלו העוסקים ומתעניינים בחקר היישוב היהודי בגליל.

פרופ' מרדכי אביעם, ארכיאולוג ומרצה במחלקה ללימודי א"י, דיבר על זיהויה של בית צידה לאור חפירות בית הבק. בתחילת הדברים הודגשה החשיבות של המחקרים הארכיאולוגיים לפיתוח התיירות של אזור הכינרת, כפי שעולה למשל מהחפירה והפיתוח של מגדלא. קוראי 'ארץ הכינרת' כבר מכירים את תולדות החפירה בשלוש העונות הקודמות, במאמרים שנכתבו כאן. בכנס זה, הובאו בפני המתכנסים גם תולדות זיהויה של בית צידה בשלושים השנים הקודמות ואף קודם לכן, וגם הממצאים מחפירת בית הבק לאורך שלוש העונות הקודמות, ובסיום, הממצאים החדים והברורים מהעונה האחרונה. קודם כל ומעל הכל הממצא שעלה מחפירת שטח C המרוחק כ-100 מטר מצפון לשטח המרכזי, שגם בו, בעומק שני מטר מתחת לשכבה הצלבנית ומטר וחצי מתחת למפלס הביזנטי, מצאנו שכבה של יישוב מהתקופה הרומית, כולל עדויות לקיומו של בית מרחץ מהטיפוס הרומי. בשטח C, ממש מתחת לפני השטח, התגלו מבנים פרטיים מהתקופה הרומית, מהמאות א' עד ג' לסה"נ; כלי חרס, מטבעות, תנור אפייה ושברי כלי אבן האופייניים ליישוב היהודי במאות א'-ב'. הדבר מעיד על קיומו של יישוב יהודי (לפחות בחלקו) גדול. נערכה בדיקה אלקטרומגנטית באמצעות עגלה הנגררת על פני השטח ורחפן שכיסה שטח בדיקה גדול יותר. מתברר ששרידי מבנים נמצאים על פני שטח גדול מאוד ממזרח לשטח C וסביב בית הבק. לאור זאת, מתחזקת

פרופ' רינה טלגה

פרופ' מוטי אביעם

ערן מאיר

האפשרות לזהות את בית צידה בבית הבק (אל עראג'). בנוסף לכך, החלה להיחשף כנסייה גדולה, שלה נמצאו סימנים בעונות הקודמות. לכנסייה יש רצפת פסיפס צבעונית שהשתמרה היטב בחלק שנחשף, שהוא חלק קטן מהמבנה. זיהוי ברור של כנסייה מאשר את קיומה המוכר מביקורו של נוסע נוצרי בשם ויליבאלד, במאה ה' לסה"נ, שראה כנסייה במקום הקרוי בית צידה, ולדבריו נבנתה על ביתו של פטרוס.

המשך הבנת האתר והניסיון לברר אם אכן זו בית צידה יהיה בעונת החפירות הבאה, בקיץ הבא. אחיה כהן-תבור, ארכיאולוג, תלמיד מחקר באוניברסיטת אריאל ובעל חברת ד.ג.ש. לארכיאולוגיה תיירותית, הציג בכנס את העבודה הארכיאולוגית בגן הלאומי כורזים.

החפירות בכורזים החלו כבר בראשית המאה העשרים והמקום זוהה עם כורזים של הברית החדשה, בין השאר על סמך השם הערבי ח' כראזה. ב-1927, בזמן המנדט הבריטי, נערכו חפירות מצומצמות ומשנות השישים חפר במקום ד"ר זאב ייבין, לקראת הכרזת הגן הלאומי. ייבין, ששרטט את תוכנית הכפר, העריך אותו בשטח של 150 דונם. זהו מבני מגורים שבהם הוא חפר, כולל בית הכנסת. חפירת הבתים הפרטיים כמעט לא פורסמה. עד כה אין ממצא ארכיאולוגי מהמאה ה'א' לספירה, ימי ישוע.

החפירה המחודשת היא חינוכית-חוויתית בעיקרה ומתמקדת בבניין D, בחלק המרכזי שלו, מכיוון שחפירת ייבין לא עסקה בו. החפירה החלה כפעילות עם ילדים מבית ספר כורזים - תלמידי כיתות ה', שבאים לעבוד, כתיבה-כתה במשך שבוע בשנה.

לפי ייבין, המבנה התקיים בין המאה ה'ד' למאה ה'ה'. בחפירות החדשות התברר כי הבית התקיים ברצף עד המאה ה'י"א לספירה. האם היה זה יישוב יהודי לאורך התקופה הזו? בית הכנסת ניטש

כל חפירה חדשה מביאה אתה ידע חדש ושאלות חדשות של תודעה ואין נתפש אז הנוף בעיני האנשים שחיו אז באזור

כבר במאה ה'ז'. האם זו ראשית הגלות הסופית מארץ ישראל? ניתן להציע בזהירות כי מסגרת הבית הזה מתחילה כבר במאה ה'א' לספירה, אך זה דורש בדיקה. בממצאים ניתן להדגיש טבון אפייה ומעליו נמצא מטמון מטבעות זהב וכסף מהמאה ה'י"ח, שהתגלו על ידי קבוצת תלמידות. מבנה F החל להיחפר מתוך ניסיון לאתר בית כנסת מהמאה ה'א'. היה זה בניין שבו בצבצו ראשי עמודים, דבר המאפיין את בתי הכנסת החל מהמאה ה'א' כמו במגדלא. התברר שהמבנה אינו בית כנסת ולא מהמאה ה'א', אלא מתחיל משלהי התקופה הביזנטית ועד העבאסית. מתחת למבנה יש שרידים של מבנה קדום שיש כוונה לחשוף אותו. מדרום למבנה D, עקב גילוי אבני פסיפס בשטח, נערכה חפירה בה התגלתה רצפת פסיפס מעוטרת של גת לייצור יין. זו הגת הראשונה שמתגלה בכורזין והעדות הראשונה לייצור יין באתר שיש בו מספר גדול של בתי בד לייצור שמן. זוהי גת בנויה ובור האיגום שלה יכול להכיל 3000 ליטר של יין. התיארוך הוא לתקופה הביזנטית, הגת הפסיקה לפעול בתקופה האומאית. באופן מעניין, בבית הכנסת מוצג כרכוב המעוטר בסצנה של דריכת ענבים. במסגרת חיפוש המאה ה'א' בכורזים, יש כוונה לחפור מתחת לרצפות בית הכנסת. פעילות זו, גורמת לעלייה גדולה בתיירות באתר בפרט ובגליל בכלל. פרופ' רינה טלגם, מרצה בחוג לתולדות האומנות באוניברסיטה העברית, הציגה את מחקרה בנושא הבנת הארכיטקטורה הדתית בכפר נחום. מחקרה, שלו שותף גם ד"ר בני ארובס, מתמקד במספר שאלות. הראשונה, היא עניין התיארוך של בתי הכנסת הגליליים. הוויכוח נטוש כבר שנים רבות בין שתי גישות - הגישה האומנותית, הבאה לידי ביטוי בעיטור האדריכלי ומתארכת את המבנה לתקופה הרומית המאוחרת, והגישה הסטרטיגרפית, המתארכת אותו לתקופה הביזנטית, בהפרש של כ-200 שנים. השאלה השנייה היא איך מתקיימים שני מבני התכנסות, האחד יהודי והשני נוצרי,

ד"ר יקי אשכנזי.

יסכה הרני

אחיה כהן-תבור

זה לצד זה, במרחב הכפרי. השאלה השלישית היא מה הסיבה לפארו הרב כל כך והחריג של בית הכנסת בכפר, איך היה בידיהם של יהודי הכפר להשקיע בפאר רב כל כך. את העושר הרב בפריטים האדריכליים, מסבירה רינה בכך שמקורם בשני מבנים שונים, באשר הם רבים מדי להשתלב במבנה אחד. ההצעה היא, שחלק מהפריטים שייכים למבנה המתומן הניצב מדרום לבית הכנסת. את השוני שבין הפריטים המשויכים לבית הכנסת, מסבירה רינה בשיוכם לשלושה שלבים בבניית בית הכנסת - קבוצה אחת מן המאות ב'ג', קבוצה אחת מהמאה ה'ד' ואחת מהמאה ה'ה' לסה"נ. לדעת החופרים הפרנסיסקנים, קיים מבנה בית כנסת מימי ישוע מתחת לבית הכנסת הגדול הבנוי בגיר, וזה האחרון, בשלבו האחרון הוקמה החצר המזרחית לאחר שנת 474. רינה ובני מציעים כיום, שאכן היה בית כנסת בימי ישוע, ממנו כמעט לא שרד דבר. מעליו הוקם מבנה הגיר המרשים במאה ה'ג', שחרב ברעידת האדמה של שנת 363. המבנה הוקם מחדש מאוחר יותר ולו שייכת קבוצת הפריטים המעוטרים המרשימים ביותר. המקורות ההיסטוריים שמזכירים את בית הכנסת בכפר נחום, הם סיפור הקומס יוסף וביקורה של הנוסעת אגריה, שניהם במחצית השנייה של המאה ה'ד'. במאה זו, נבנה מבנה התכנסות צנוע המכונה על ידי החופרים הפרנסיסקנים בשם 'דומוס אקלזיה', מעל מה שזיהו הנוצרים הקדומים כביתו של פטרוס, שליחו החשוב של ישו, שעל פי הברית החדשה התגורר בכפר נחום. המבנה שראתה אגריה היה מבנה זה, בו שולבו קירות הבית מהמאה ה'א' לספירה. המקורות היהודים המרכזיים מתעלמים מאתרי הקודש הנוצרים בגליל, אולי בכוונה, כחלק מהעימות היהודי נוצרי ברחבי הארץ. כפר נחום נזכר במדרש קהלת רבה ככפר של מינים!

עקב גילוי אבני פסיפס בשטח, נערכה חפירה בה התגלתה רצפת פסיפס מעוטרת של גת לייצור יין. זו הגת הראשונה שמתגלה בכורזין והעדות הראשונה לייצור יין באתר שיש בו מספר גדול של בתי בד לייצור שמן

להצעת רינה ובני, הפך במאה השישית מתחם המבנה המתומן ובית הכנסת, למתחם אחד באותו ציר ובאותו מפלס. הסבר אחד למצב זה הוא שהקהילה היהודית הרחיבה את בית הכנסת על ידי הוספת החצר. אולי היה זה כתוצאה מהמצב הכלכלי שהשתפר עם הפיכת הכפר לאתר צליינות נוצרי. לדעתם הסבר כזה אינו נכון, לאור המתח שבין הקהילות שבא לידי ביטוי עם הרחבת המבנה המתומן. ההסבר השני הוא, שיש לראות בהרחבת בית הכנסת והכנסייה כפעילות אחת משותפת. מי עמד מאחורי יוזמה כזו? הסבר שלישי יכול להיות, שבמאה השישית חיו זו לצד זו שתי קהילות, יהודית ונוצרית וכל אחת כיבדה את פעילותה של השנייה. צליינים נוצרים הגיעו לבקר את המבנה מעל בית פטרוס ויכלו גם לבקר בבית הכנסת. ההסבר הרביעי, הרדיקלי והמיוחד הוא, שהמבנה המתומן אינו כנסייה של ממש אלא מבנה זיכרון, שהרי באפסיס שלו לא התגלו שרידי מזבח אלא רק אגן טבילה. לפי הסבר זה מי שניהל את המתחם המקודש הזה היא אוכלוסיית המינים של כפר נחום, שהיתה במקום כבר במאה הרביעית ואולי קודם לכן.

ערן מאיר, חוקר העוסק בחפירות ארכיאולוגיות בגולן, חפר בעבר בטבריה עם פרופ' יזהר הירשפלד, ובשנים האחרונות הוא מנהל את שטח החפירה של בית הכנסת שהתגלה בכורסי. החפירה היא ביזמית המכונה ללימודי ים באוניברסיטת חיפה בראשותם של פרופ' מיכל ארצי וד"ר חיים כהן. ערן הדגיש בדבריו כי האתר של המנזר שנחפר בעבר ממזרח לצומת כורסי והמזוזה עם מקום "נס החזירים" של ישוע, הוא אינו האתר של היישוב היהודי הקדום. זה נמצא על שפת הכינרת ממש, מרחק של כשני ק"מ מערבה. את שרידי הכפר מצא מנדל נון והניח שיש בו גם שרידי בית כנסת. החפירה חשפה גם את שרידי המעגן של הכפר אך התרכזה בחיפוש בית הכנסת.

מיד בתחילת החפירה התגלתה כתובת ארמית על לוח שיש, שהיתה משולבת ברצפה. מקומה לפני בימת ארון הקודש ופיענוחה החלקי, שנעשה על ידי ד"ר חגי משגב, הוא: "יזכרו לטוב ולברכה... שמטבריה. ורבי חנניה בנו אשר התנדבו... שיש לכבוד המקום... ומרכושם... מלך העולם יתן חלק במצוות... ויעזור ויסייע... בארץ כולה שבמקום קדוש מלך... ירפא אותו ויברך אותו אמן". לבית הכנסת היתה רצפת פסיפס צבעונית בעלת דגמים, מבנה שגודלו כ-11X11 מטר. בית הכנסת מתוארך למאות ו'ז' לספירה, שלהי התקופה הביזנטית והתקופה המוסלמית הקדומה.

ערן הדגיש כי הממצא הארכיאולוגי מאפשר לנו לנסות ולהתמודד עם "השפה" של השרידים, שמספרים לנו את מה שרצו הקדומים לספר. הארכיטקטורה של בית הכנסת בכורסי מתחברת לארכיטקטורה של בתי הכנסת של העמקים, כמו בטבריה וחמת גדר ולא לבתי הכנסת של הגולן, הקרובים ממזרח.

ערן מזהה את כורסי עם גרגשתה, היישוב שאליו מגיע ישוע וכישוב יהודי הוא נמשך עד לתקופה הביזנטית. הוא היה קיים גם כשהקימו הרשויות הנוצריות את המנזר הגדול שממזרח. במאמר שפרסם ערן בכתב העת 'אופקים בגיאוגרפיה' של אוניברסיטת חיפה, הוא מציע לחבר את המדרש מהמאה הרביעית עם מקום קברם של צבאות גוג ומגוג ובכך לחבר את המסורות האסכטולוגיות היהודיות עם המסורות המקודשות של סיפורי הברית החדשה ונסי ישו, כמו גם עם מסורות גוג ומגוג מוסלמיות המזכירות את מזרח הכינרת.

לסיום, הראה ערן את המבנה העגול שנחפר על ידם במרחק מה מהיישוב אל תוך הכינרת. במבנה התגלתה שכבה ובה כ-100 מטבעות מהתקופה העבאסית, מאות ז'ח' לסה"נ, שאז יצא המבנה מכלל שימוש. המבנה הזה הוקם כשמפלס הכינרת היה לפחות 214-.

ד"ר יעקב אשכנזי, היסטוריון של ימי בית שני וראשית הנצרות, מרצה בכיר במחלקה ללימודי א"י, הציע בהרצאתו, שהנוף הפיזי הגלילי המוצג בברית החדשה הוא תבניתו ובעל מטרות תיאולוגיות דידקטיות, למרות שהוא מתבסס באופן ברור על הנוף הפיסי. יש אגם, יש דייגים, יש יישובים, אך השימוש בהם הוא מגמתי.

להלן כמה ביטויים של הנוף הקריגמטי בבשורות, ובראשונה הגליל כולו כמרחב קריגמטי:

"ויהי כשמע ישוע כי הסגירו את-יוחנן וילך אל ארץ הגליל: ויצא מנצרת ויבא וישב בכפר-נחום אשר על-שפת הים בגבול זבלון ונפתלי: למלאת הנאמר על-פי ישעיהו הנביא לאמור: ארצה זבלון וארצה נפתלי דרך הים עבר הירדן גליל הגויים: העם ההלכים בחשך ראו אור גדול יושבי בארץ צלמות אור נגה עליהם: מן-העת ההיא החל ישוע לקרא קרוא ואמור שובו כי מלכות השמים קרבה לבוא (מתי ד: 12-17).

מתי מחבר בין יציאתו של ישוע מנצרת, ביתו ומולדתו לבין הגעתו אל "גליל הגויים" ואל כפר נחום, וה"קריגמה" מוצגת בשלל מעשים ופלאות. אצל לוקאס נוסף עוד מרכיב לשיח הקריגמטי של ישוע בבית הכנסת בנצרת - מרכיב שמאפיין מאוד את הפניות של לוקאס אל המרחב ההלניסטי-רומי: כך, בעוד בית הכנסת בנצרת מסמל את הדחייה של בשורתו של המשיח על ידי "מולדתו", הגליל, או יותר נכון "גליל הגויים".

זאת ועוד, הגליל של הבשורות הוא גליל דל ועני ואביון. יש בו דייגים עניים, עובדי אדמה פשוטים וצנועים ואפילו ישוע כונה על ידי דומיניק קרוסאן "a Mediterranean Jewish Peasant". הנוף

**האתר של המנזר
שנחפר בעבר ממזרח
לצומת כורסי והמזוזה
עם מקום "נס החזירים"
של ישוע, הוא אינו
האתר של היישוב
היהודי הקדום. זה
נמצא על שפת הכינרת
ממש, מרחק של כשני
ק"מ מערבה**

גת בכורזים. צילום: אחיה כהן תבור, ד.ג.ש ארכיאולוגיה תיירותית

הסוציאלי של הגליל האוונגלי נתפס בעיני רבים מהחוקרים האלו כמשתקף בנוף הסוציאלי של הגליל המודרני.

אלא שהמחקר הארכיאולוגי של הגליל, שמשומו ממנו נראה בהמשך היום, הראה שהגליל לא היה כל כך עני ודל כפי שניתן אולי להסיק מהאוונגלינים. המציאות שעולה מהמחקר הארכיאולוגי מלמדת דווקא על פריחה כלכלית במאה הראשונה ונראה כי הפסטורליה האוונגלית של הגליל היא מכשיר קריגמטי בידי האוונגליסטים.

במרכזו של גליל הגויים מצויים הגליל. הוא מתקרא כך אצל מרקוס ואצל מתי (אך לא אצל לוקאס שמכנה אותו אגם - limne). אליזבת' סטראת'רס מאלבון הראתה במחקרים שלה כיצד תופס הים מקום מרכזי בתבניות האלגוריות של הנראטיב האוונגלי. ראשית הוא מכונה ים - θάλασσα ולא ἡμῶν (כפי שמכנה אותו יוספוס או סתם ὁ ἕδος - מים - כפי שהוא מכונה במקבים א'. הסערות שישוע משקיט אותן, ההליכה שלו על מימיו, מילותיו שמרבות את הדגה ומעודדות את תלמידיו, חזיתו מהצד היהודי אל העבר השני (eis to peran) - כל אלה אכן צובעים את הים באלגוריות שמעלות אותו לספירה קריגמטית.

קריאת נופי הכינרת כזירת הפעולה של הקריגמה מול קריאה סוציו-היסטורית של הנוף הזה, יכולה לבוא לידי ביטוי גם בסיפור המפגש של ישוע עם תלמידיו הראשונים. עבור מחפשי ישוע ההיסטורי, תיאור תלמידיו כדייגים נותן לנראטיב האוונגלי ממד אותנטי. גם הסירה המופלאה שנתגלתה במי הכינרת הנסוגים מוסיפה נופך אותנטי לתיאורי הדייג והדייגים שבסיפור האוונגלי. אבל אם נלך שוב אחורה אל הסקפטיציזם של ביקורת הצורה ונפרק את הטקסט האוונגלי לגורמים, נגלה כמה דברים שיכולים לאפשר לנו להניח לזווית הסוציו-היסטורית ולו לרגע:

מרקוס כותב כך:

"ויהי בהתהלכו על-יד ים-הגליל וירא והנה שמעון ואנדרי אחי שמעון פרשים מצודה בים כי דיגים היו: 17 ויאמר אליהם ישוע לכו אחרי ואתנכם דיגי אנשים: 18 ויעזבו מהר את-מכמרתיהם וילכו אחרי: 19 ויהי כעברו מעט משם וירא את-יעקב בן-זבדי ואת-יוחנן אחיו וגם-המה באניה ומתקנים את-המכמרות: 20 וימחר ויקרא אליהם ויעזבו את-זבדי אביהם באניה עם-השכירים וילכו אחרי: פטרוס ואנדריאס נוטשים את מכמורותיהם; יעקב ויוחנן נוטשים את אביהם ממש כפי שאלישע עזב את הבקר "וַיֵּרֶץ אַחֲרֵי אֱלֹהֵיהֶם, וַיֹּאמֶר אֲשֶׁקֶה-נָּא לְאֲבִי וּלְאִמִּי, וְאֶלְכָּה אַחֲרָיָה" (מל"א יט, כ). לחופו הצפוני של ים הגליל מצוי כפר נחום, ואם גליל הגויים הוא מרחב קריגמטי - כפר נחום הוא ה-Axis Mundi שלו.

בהנחה שרובינו מכירים את הטקסט, נשים את הסיפא שלו ברקע ונחלץ ממנו את הקריגמות: בית הכנסת מסמל את היהדות. יאיר, ראש הכנסת, הוא היהודי המאמין, בניגוד להמונים שטענו כי היא כבר איננה בין החיים, הנערה פסיבית לחלוטין (להבדיל מהאישה זבת הדם שנרפאת לאחר שנגעה בבגדו בדרכו אל בית ראש הכנסת), היא בת שתים-עשרה (גיל המעבר מילדות לבגרות) כשקמה לתחייה. היא מתחילה את חייה החדשים אחרי שאביה, ראש הכנסת, האמין. קשה שלא להתרשם שיש כאן מסר קריגמטי עמוק.

הממצא הארכיאולוגי מאפשר לנו לנסות ולהתמודד עם ה"שפה" של השרידים, שמספרים לנו את מה שרצו הקדומים לספר

נת בכורזים. צילום: אחיה כהן תבור, ד.ג.ש ארכיאולוגיה תיירותית

בכל מקרה, אם אנחנו מסתכלים על הנוף הפיזי במקרה הזה, דומה שהאופן בו התפתח הנוף הזה במאות הרביעית-חמישית מלמד על הפרשנות שנתנו מקדשי הגיאוגרפיה לטקסט. בית הכנסת שירת את הכפר היהודי, אבל היה כנראה חלק מקומפלקס אחד מקודש, כפי שהראו רינה טלגם ובני ארובס, עומד במרחק של חמישים מטרים מהבית. אולי ביתו של פטרוס, אולי בית ראש הכנסת יאיר, הבית שבו מתה הסינאגוגה ונולדה האקלסיה.

אם כן, ניתן להצביע על תחייתה של הקריגמטיות הנופית בהווה... במגדלא. מגדלא אינה נזכרת בבשורות. הפרנציסקנים חשפו במקום, עוד בשנות השבעים של המאה הקודמת, מתחם גדול מהתקופה הביזנטית שאפשר והיה מנזר צליינים, אבל הממצאים מהחפירות האחרונות ובעיקר בית הכנסת, העלו את מגדלא מחדש על מפת התיירות הדתית. על אף שאין באתר שום סימן נוצרי, ואולי בזכות העדרו, הפך האתר להיות כמעט בין לילה לאקדח המעשן של ישוע ההיסטורי בגליל. הנה מה שנכתב באתר הפרויקט:

When construction began in 2009, no one could have imagined what God had in store. As workers began to dig the foundation for the guesthouse, they discovered a first century synagogue where it is certain that Jesus taught.

משפט זה, שמתכתב כמובן עם דברי הבשורה בלוקאס או במתי, סוגר באופן מעגלי את הדיון ומפנה אותנו חזרה לאחור, אל התקופה הרומנטית, בחיפוש אחר ישוע ההיסטורי, ומבהיר כיצד יכולים להבנות נופים קריגמטיים בימינו אלה ממש.

ולסיום, פוסט בפייסבוק, שהעלתה מורת הדרך איריס זרטל: "26 בספטמבר, איזה יום - כנס בנושא חידושים במחקר 'ים הגליל' ביוזמת הגב' יסכה הרני. אירוח והפקה למופת של המחלקה ללימודי א"י במכללת כנרת, בראשותו של ד"ר ראובן גפני. מרצים מעולים, נושאים מרתקים, לו"ז מדויק ומוקפד בנועם, מאות משתתפים מכל הארץ (אין כמו שמחת המפגש) ברובם מורי דרך שבאו להחכים ולהתחדש, סיורים באתרי המחקר והחפירות - יוליאס הוא אל עראג' (בית הבק) הוא בית ציידא לפי גרסת החוקר והחופר פרופ' מוטי אביעם, וחידושים בכורזים עם החופר אחיה כהן-תבור. וכמובן כיבוד נעים וכינרת נהדרת."

• המעוניינים לצפות בהקלטת ההרצאות מוזמנים להיכנס לקישור הבא: https://shoutout.wix.com/so/e9Mu_w8Em#/main

**המציאות שעולה
מהמחקר הארכיאולוגי
מלמדת דווקא על
פריחה כלכלית במאה
הראשונה ונראה כי
הפסטורליה האוונגלית
של הגליל היא
מכשיר קריגמטי בידי
האוונגליסטים**

הבהרה

בגיליון 26 במאמר על תקרית אל-חמה נרשם כי גדוד 52 הינו מחטיבת גולני. יש להבהיר, למען הדיוק ההיסטורי ולטובת מה שנקרא - מורשת קרב, כי הגדוד נמנה על חטיבת גבעתי.

מנחם ימיני